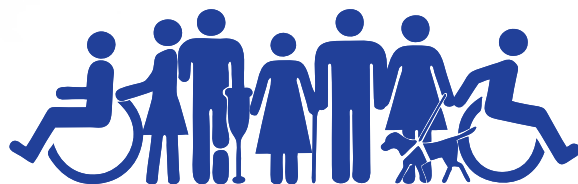

RAPORT

PRIVIND INCLUZIUNEA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA ALEGERILE PARLAMENTARE 2025

Monitorizarea accesibilității infrastructurii, mediului digital, mass-mediei
și a proceselor instituționale în perioada campaniei electorale 2025

RAPORT

PRIVIND INCLUZIUNEA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA ALEGERILE PARLAMENTARE 2025

Monitorizarea accesibilității infrastructurii, mediului digital, mass-mediei
și a proceselor instituționale în perioada campaniei electorale 2025

Chișinău, 2025

Acest raport este realizat în cadrul proiectului „**Alegeri libere și incluzive – condiție pentru incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități și pentru o democrație funcțională în Republica Moldova**”, implementat de Alianța INFONET și susținut financiar de

Fundația Est-Europeană din resursele oferite de Suedia.

Opiniile exprimate în această publicație aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Fundației Est-Europene și Suediei.

Autori:

Ludmila Jalbă
Ion Cibotărică
Ion Bulicanu
Vitalie Cazacu
Gheorghe Bosii
Radu Bobeica
Vitalie Meșter
Valerian Tăbîrță
Ion Ciobanu

Responsabil de ediție:

Victor Koroli, *Director Executiv Alianța INFONET*

Parteneri ai societății civile:

Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CDPD)
Asociația Părinților Persoanelor cu Dizabilități „ETERNITATE”
Universal Acces SRL

Cu sprijinul partenerilor de dezvoltare:

Guvernul Suediei
Fundația Est-Europeană

CUPRINS

REZUMAT EXECUTIV	4
LISTA DE ABREVIERI	6
INTRODUCERE	7
OBIECTIVE	9
CADRUL NORMATIV	10
METODOLOGIE	12
REZULTATELE MONITORIZĂRII	14
I. <i>Reflectarea problemelor persoanelor cu dizabilități în programele electorale ale concurenților electorali</i>	14
II. <i>Accesibilitatea paginilor web ale concurenților electorali</i>	17
III. <i>Accesibilitatea dezbaterilor electorale și reflectarea dimensiunii de dizabilitate în mass-media</i>	21
IV. <i>Alegerile parlamentare prin prisma dimensiunii de dizabilitate</i>	22
V. <i>Evaluarea pe dimensiunea de dizabilitate a concurenților electorali</i>	25
VI. <i>Monitorizarea zilei scrutinului</i>	27
CONCLUZII GENERALE	32
RECOMANDĂRI	34

REZUMAT EXECUTIV

Alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025 au reprezentat un moment crucial pentru consolidarea democrației participative în Republica Moldova. Pentru prima dată, procesul electoral a fost analizat în profunzime din perspectiva accesibilității pentru persoanele cu dizabilități.

Raportul reunește rezultatele a cinci monitorizări tematice:

- analiza programelor electorale ale concurenților politici;
- evaluarea accesibilității paginilor web;
- monitorizarea dezbaterilor electorale și a mass-mediei;
- observarea secțiilor de votare și a infrastructurii;
- evaluarea instituțională a partidelor și candidaților;
- monitorizarea zilei scrutinului.

Datele colectate arată că, deși cadrul normativ al Republicii Moldova este aliniat la standardele internaționale, aplicarea sa practică rămâne fragmentară, iar accesibilitatea reală – limitată.

Constatări principale

1. Din totalul de 23 concurenți electorali, doar **11 abordează explicit tema dizabilității**.
2. **Niciuna dintre paginile web ale concurenților electorali** nu este conformă standardelor internaționale de accesibilitate web (WCAG).
3. Doar **3 televiziuni** (TVR Moldova, Moldova 1, ProTV Chișinău) au asigurat interpret mimico-gestual.
4. Din **55 de sedii de partide**, doar **3** au fost accesibile.
5. Niciun partid nu are o **strategie internă de accesibilitate** sau persoane cu dizabilități în organele de conducere.

Concluzie generală

Republica Moldova dispune de un cadru legislativ solid, dar aplicarea lui necesită mecanisme clare de monitorizare, finanțare și sancțiuni. Incluziunea persoanelor cu dizabilități în viața politică trebuie tratată ca un **drept fundamental**, nu ca o acțiune caritabilă sau simbolică.

Recomandări prioritare

1. Aplicarea integrală a Regulamentului CEC nr. 1187/2023 și a Deciziei CCA nr. 61/2024.
2. Crearea **Fondului Național de Accesibilitate Electorală**.
3. Introducerea unei „**cote de dizabilitate**” pentru utilizarea subvențiilor publice ale partidelor.
4. Dezvoltarea **programelor media incluzive** cu interpretare, subtitrare și audio descriere.
5. Formarea continuă a jurnaliștilor, funcționarilor electorali și actorilor politici privind comunicarea incluzivă.

LISTA DE ABREVIERI

- AOPD** – Alianța Organizațiilor pentru Persoane cu Dizabilități
- APL** – Autorități Publice Locale
- CA** – Consiliul Audiovizualului
- CDPD** – Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități
- CEC** – Comisia Electorală Centrală
- CRPD** – Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități
- ETR** – Easy-To-Read
- FEE** – Fundația Est-Europeană
- IT** – Tehnologia Informației
- LMG** – Limbaj Mimico-Gestual
- MAN** – Mișcarea Alternativa Națională
- MDED** – Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării
- MMPS** – Ministerul Muncii și Protecției Sociale
- NGO / ONG** – Organizație Neguvernamentală
- ODD** – Obiective de Dezvoltare Durabilă
- PAS** – Partidul Acțiune și Solidaritate
- PLDM** – Partidul Liberal Democrat din Moldova
- PNUD** – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
- PSRM** – Partidul Socialiștilor din Republica Moldova
- TVR** – Televiziunea Română Moldova
- UE** – Uniunea Europeană
- WCAG** – Web Content Accessibility Guidelines

INTRODUCERE

Alegerile parlamentare din 2025 au marcat o etapă importantă în consolidarea statului de drept și a democrației participative în Republica Moldova. În același timp, ele au oferit un prilej pentru a analiza în ce măsură procesul electoral reflectă principiile **egalității de șanse și nediscriminării**, în special pentru persoanele cu dizabilități, un grup social adesea invizibil în spațiul politic.

Context general

Republica Moldova numără peste **150.000 de persoane cu dizabilități** cu drept de vot, aproximativ 5% din totalul cetățenilor cu drept de vot. Cu toate acestea, participarea lor efectivă la viața civică și politică rămâne redusă, din cauza barierelor fizice, digitale, informaționale și atitudinale.

În ultimii ani, instituțiile statului au înregistrat progrese legislative semnificative: adoptarea **Legii nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități**, a **Codului Electoral (2022)** revizuit, și a **Deciziei CCA nr. 61/2024** privind accesibilitatea audiovizuală. Cu toate acestea, analiza de față arată că **diferența între cadrul legal și realitate** rămâne considerabilă.

Context instituțional

Monitorizarea a fost realizată în parteneriat cu:

- **Comisia Electorală Centrală (CEC)** – coordonare pe infrastructură și organizare;
- **Consiliul Audiovizualului (CA)** – monitorizare mass-media;
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale (MMPS)** – expertiză în incluziune socială;
- **Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării (MDED)** – integrarea accesibilității digitale;
- **Organizațiile societății civile:** AOPD, CDPD, Motivație;
- **Partenerii de dezvoltare internațională:** UE, Suedia, Fundația Est-Europeană, PNUD.

Această abordare interinstituțională a permis o imagine completă a gradului de accesibilitate în toate etapele procesului electoral: preelectorală, campanie, ziua votului și post-electorală.

Scopul raportului este de a oferi o analiză detaliată asupra nivelului de incluziune a persoanelor cu dizabilități în procesul electoral din 2025, prin prisma:

- conformității cu standardele internaționale;
- practicilor instituționale și administrative;
- vizibilității în programele politice și mass-media;
- participării directe la vot și în structurile politice.

Justificarea raportului

Necesitatea elaborării raportului derivă din:

- obligațiile internaționale asumate de Republica Moldova prin ratificarea **Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CRPD)**;
- **Agenda 2030** și obiectivele ODD 10 și ODD 16 privind reducerea inegalităților și crearea instituțiilor incluzive;
- procesul de **alinieri la standardele Uniunii Europene**, care impune adoptarea principiului „nimic despre noi fără noi” în toate politicile publice.

OBIECTIVE

Obiectiv general

Evaluarea gradului de accesibilitate și incluziune a persoanelor cu dizabilități în procesul electoral din 2025, prin analiza componentelor fizice, informaționale, digitale și instituționale.

Obiective specifice

1. Evaluarea infrastructurii electorale: determinarea accesibilității secțiilor de votare, spațiilor și echipamentelor.
2. Analiza programelor electorale: modul în care partidele au integrat principiul incluziunii în platformele politice.
3. Auditul accesibilității digitale: testarea conformității site-urilor și a materialelor online cu standardele WCAG.
4. Monitorizarea dezbaterilor electorale și a mass-mediei: identificarea prezenței interpretării în limbaj mimico-gestual, subtitrării și audiodescrierii.
5. Evaluarea participării civice: analiza percepțiilor și barierelor întâlnite de alegătorii cu dizabilități.
6. Identificarea discrepanțelor între cadrul legal și aplicarea sa practică.
7. Formularea de recomandări concrete pentru îmbunătățirea politicilor și practicilor electorale viitoare.

Rezultate așteptate

- Crearea unei baze de date privind accesibilitatea electorală;
- Elaborarea unui set de indicatori măsurabili pentru monitorizare permanentă;
- Identificarea bunelor practici și a lacunelor sistemice;
- Formularea recomandărilor strategice pentru alinierea la standardele europene.

CADRUL NORMATIV

Fundament juridic internațional

Republica Moldova este stat parte la **Convenția Organizației Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CRPD)**, ratificată prin Legea nr. 166-XVIII din 9 iulie 2010. Articolul 29 al CRPD stipulează că statele părți „vor garanta persoanelor cu dizabilități drepturi politice și oportunități egale de a le exercita”, inclusiv dreptul de a vota și de a fi alese, asigurându-se:

- **proceduri și materiale de vot accesibile și ușor de înțeles;**
- **posibilitatea de a vota în mod independent și secret;**
- **facilitarea participării ca și candidați** sau membri în instituții publice.

De asemenea, **Agenda ONU 2030 pentru Dezvoltare Durabilă**, prin **Obiectivul 10 („Reducerea inegalităților”)** și **Obiectivul 16 („Instituții eficiente, responsabile și incluzive”)**, impune statelor să adopte măsuri pentru participarea deplină a persoanelor cu dizabilități la viața publică.

În context european, **Directiva (UE) 2010/13 privind serviciile media audiovizuale**, modificată prin **Directiva (UE) 2018/1808**, prevede obligația statelor de a asigura accesibilitatea programelor pentru persoanele cu deficiențe de văz și auz, inclusiv prin:

- subtitrare,
- interpret mimico-gestual,
- audiodescriere,
- semnalizare clară a programelor adaptate.

Cadrul național

Republica Moldova a integrat aceste principii în legislația sa internă, creând o bază juridică solidă pentru asigurarea participării persoanelor cu dizabilități în procesul electoral.

○ **Constituția Republicii Moldova**

Art. 16 garantează egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, fără discriminare.

Art. 38 consacră dreptul universal de a alege și de a fi ales, fără restricții arbitrare.

○ **Codul Electoral (Legea nr. 325/2022)**

Prevede obligativitatea autorităților electorale de a asigura accesibilitatea secțiilor de votare și instruirea membrilor birourilor electorale. Articolul 13 alin. (4): „Autoritatea electorală asigură condiții pentru participarea egală a persoanelor cu dizabilități la procesul electoral.”

- **Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități**
Stabilește obligația autorităților de a asigura accesul la informație, infrastructură și servicii publice, garantând participarea deplină la viața comunității.
- **Legea serviciilor media audiovizuale nr. 174/2018**
Impunerea de norme privind accesibilitatea programelor audiovizuale și obligația radiodifuzorilor de a garanta interpretare, subtitrare și semnalizare.
- **Decizia Consiliului Audiovizualului nr. 61/2024**
Adoptată la 15 aprilie 2024, stabilește standarde clare pentru accesibilitatea emisiunilor de interes public:
 - interpretul în limbaj mimico-gestual trebuie să fie vizibil pe **minimum o treime din ecran**;
 - subtitrarea trebuie să fie **sincronă și lizibilă**;
 - programele adaptate trebuie **semnalizate clar**;
 - furnizorii care nu respectă normele pot fi sancționați.
- **Regulamentul CEC nr. 1187/2023 privind accesibilitatea secțiilor de votare**
Acest regulament stabilește **cerințele minime obligatorii**:
 - rampă de acces cu unghi sub 10°;
 - uși cu lățime minimă de 90 cm;
 - cabina de vot adaptată (înălțimea mesei ≤ 80 cm);
 - materiale informative în Braille și text simplificat;
 - semnalizare vizuală clară.

Repartizarea responsabilităților instituționale

<i>Instituție</i>	<i>Responsabilități principale</i>
CEC	Reglementarea și monitorizarea accesibilității procesului electoral; instruirea personalului.
CA	Monitorizarea furnizorilor de servicii media, sancționarea neconformităților.
MMPS	Elaborarea și aplicarea politicilor privind incluziunea socială.
MDED	Coordonarea accesibilității digitale și adaptarea platformelor publice.
APL	Amenajarea secțiilor de votare și transport adaptat.
Societatea civilă	Monitorizare independentă, advocacy, instruire și sensibilizare publică.

Sinteză

Cadrul legal al Republicii Moldova este complet și compatibil cu standardele europene și internaționale. Problema principală nu este absența normelor, ci **implementarea deficitară**, lipsa controlului și a bugetelor dedicate accesibilizării. De aceea, raportul de față propune măsuri de consolidare instituțională și financiară pentru a transforma principiile de pe hârtie în practici aplicabile.

METODOLOGIE

Principii metodologice:

1. **imparțialitate** (criterii uniforme pentru toți concurenții);
2. **transparență** (toate etapele documentate);
3. **rigoare profesională** (instrumente validate);
4. **replicabilitate** (metodologie aplicabilă și în cicluri viitoare);
5. **participare** (implicarea directă a persoanelor cu dizabilități și a jurnaliștilor).

Surse și instrumente de colectare a datelor

- 55 secții de votare în 10 raioane;
- 16 evenimente electorale;
- 10 televiziuni (TVR Moldova, Moldova 1, TV8, Jurnal TV, ProTV Chișinău, N4, ONE TV, RLIVE, Vocea Basarabiei TV, Cinema 1);
- 49 resurse media online și social media;
- 20 jurnaliști și 24 alegători cu dizabilități intervievați.

Instrumente utilizate:

- formular de observare a secțiilor (20 indicatori fizici);
- grilă de monitorizare TV (interpret mimico-gestual, poziționare, dimensiune fereastră, lizibilitate);
- formular pentru analiza presei scrise și online;
- chestionar pentru jurnaliști (percepții și bariere profesionale);
- grilă WCAG 2.1 pentru evaluarea accesibilității site-urilor.

Indicatori utilizați:

Pentru secțiile de votare: rampă, uși, grupuri sanitare, semnalizare, cabine adaptate.

Pentru televiziuni: prezența interpretului, mărimea ferestrei, lizibilitate, subtitrare.

Pentru media online: tonul și contextul articolelor, terminologia utilizată, implicarea persoanelor cu dizabilități.

Pentru site-uri: contrast, navigare tastatură, cititoare ecran, formate alternative.

Limitări ale cercetării

- Durata redusă a perioadei de monitorizare;
- Resurse umane limitate;
- Acces parțial la arhive TV;
- Eșantion restrâns pentru generalizare;
- Influența algoritmilor platformelor sociale asupra vizibilității conținutului.

Avantaje metodologice

Metodologia aplicată combină analiza politică, instituțională și mediatică într-o abordare unitară. Ea permite:

- comparabilitate între domenii și cicluri electorale;
- identificarea lacunelor și bunelor practici;
- elaborarea unor recomandări operaționale pentru factorii de decizie.

REZULTATELE MONITORIZĂRII

Analiza rezultatelor este structurată în cinci componente tematice care reflectă dimensiunile principale ale incluziunii persoanelor cu dizabilități în procesul electoral:

- I. **Reflectarea temei dizabilității în programele electorale ale concurenților**
- II. **Accesibilitatea paginilor web ale partidelor și candidaților**
- III. **Accesibilitatea dezbaterilor electorale și reflectarea în mass-media**
- IV. **Accesibilitatea fizică a secțiilor și organizarea procesului de vot**
- V. **Evaluarea instituțională a partidelor din perspectiva dizabilității**
- VI. **Monitorizarea zilei scrutinului**

I. Reflectarea problemelor persoanelor cu dizabilități în programele electorale

În urma analizei au fost identificate programe electorale doar la **17 concurenți**, iar 1 concurent electoral a expediat programul său electoral prin e-mail. Pentru ceilalți concurenți electorali, au fost analizate mesajele pe rețelele de socializare sau în dezbateri publice. Astfel, din 23 de concurenți electorali, doar **11 concurenți electorali au platforme electorale care includ dimensiunea dizabilității**.

Tabel 1. Integrarea temei dizabilității în programele electorale

Nr	Concurent	Mențiuni despre dizabilitate	Tip abordare (dominantă)	Elemente-cheie (sinteză)	Concluzie scurtă
1	PAS	Da	Social + Medical + Drepturi	Educație incluzivă (grădiniță-post IX), dispozitive asistive, servicii „după 16”, asistență personală, mobilitate, servicii stomatologice compensate, consiliu dedicat	Program amplu, coerent și aliniat CRPD; operaționalizabil
2	Democrația Acasă	Da	Social + Ocupare	Angajare în instituții, stimulente pt. angajatori; sport pentru persoane cu dizabilități	Prevederi punctuale; programul integral transmis abia după alegeri
3	CUB	Nu	—	Nicio mențiune explicită	Fără politici dedicate dizabilității
4	Andrei Năstase (ind.)	Nu	—	Tematică axată pe justiție/economie	Nu abordează dizabilitatea
5	ALDE	Da	Social + Drepturi (cu componentă	Capitol distinct; model social al dizabilității; dezinstituționalizare;	Abordare modernă, orientată spre

			medicală de evaluare)	incluziune educațională/profesională	drepturi; necesită detalii pe sănătate
6	Olesea Stamate (ind.)	Nu	—	Fără măsuri dedicate	Lipsește politici pe dizabilitate
7	PSDE	Da	Social + Drepturi + Medical	Muncă, protecție socială, acces la servicii publice, incluziune	Viziune incluzivă, dar formulări preponderent principale
8	Partidul Național Moldovenesc	Da	Social + Medical	Pensii/alocații; servicii de sănătate mintală; programe educaționale; acces în școli	Accent pe sprijin; dimensiunea drepturilor explicită limitat
9	Blocul Patriotic al Socialiștilor, Comuniștilor, Inima și Viitorul Moldovei	Nu	—	Lipsă program consolidat	Fără ofertă publică pe dizabilitate
10	Blocul ALTERNATIVA	Da	Social + Medical	Protecție socială, servicii medicale (inclusiv stomatologie, sănătate mintală, autism), accesibilizare infrastructură școlară	Preponderent social/medical; dimensiunea drepturilor slab reflectată
11	Mișcarea Respect Moldova	Nu	—	Program public fără prevederi specifice	Dizabilitatea nu e abordată
12	Blocul ÎMPREUNĂ	Da	Social + Drepturi	Implementare cadru legal, dezinstituționalizare, asistenți personali, viață independentă, majorare pensii	Combinație social + drepturi; orientare pronunțată pro-incluziune
13	Liga Orașelor și Comunelor	Da	Social	„Persoane vulnerabile” (inclusiv dizabilități) în capitolul calitatea vieții	Mențiune generică, fără măsuri concrete
14	AUR	Nu	—	„Cei 10 pași pentru Reunire” fără referințe	Lipsă politici pe dizabilitate
15	Victoria Sanduța (ind.)	Nu	—	Fără referințe dedicate	Dizabilitatea absentă din priorități
16	Alianța MOLDOVENII	Nu	—	Program axat pe viziune generală; fără mențiuni	Fără abordare social/medical/drepturi pe dizabilitate
17	Moldova Mare	Nu	—	„Teze” fără mențiuni explicite	Dizabilitatea lipsește din document
18	Blocul Unirea Națiunii (BUN)	Da	Social	PNL (componenta) cu referințe generale la „egalitatea șanselor”/compensații	Fără măsuri dedicate dizabilității; nivel declarativ
19	NOI – Noua Opțiune Istorică	Nu	—	Fără mențiuni; în material video – termen discriminatoriu („copii invalizi”)	Absență politici + limbaj inadecvat

20	Partidul Liberal	Da	Social + Ocupare	Îngrijire la domiciliu/centre comunitare; integrare pe piața muncii	Pași utili, dar fragmentari; lipsesc strategii integrate
21	Uniunea Creștin-Socială din Moldova	Nu	—	Fără referințe	Nicio inițiativă dedicată
22	Tatiana Crețu (ind.)	Nu	—	Program amplu în alte domenii; dizabilitatea absentă	Lipsesc prevederi specifice
23	Partidul Nostru	Da	Social + Drepturi (procedurale)	Eliminarea reconfirmării anuale a gradului; cumul pensie vârstă + invaliditate; mențiuni despre educație specială	Abordare empatică și corectivă; necesită strategie cuprinzătoare

La **6 concurenți electorali**, programele electorale sunt bine structurate pe componenta dizabilității, includ atât dimensiunea socială, cea medicală, cât și cea bazată pe drepturi. Există și viziunea bazată pe drepturi prin crearea condițiilor pentru persoanele cu dizabilități ca să devină membri activi în societate, adică să aibă acces la educație și la servicii de angajare în câmpul muncii și la participare în viața comunității.

La **3 concurenți electorali**, persoanele cu dizabilități sunt încadrate în categoria „persoanelor vulnerabile”, alături de vârstnici și familiile cu venituri mici. Această abordare reflectă în principal o perspectivă socială, axată pe sprijin și protecție, fără a fi dezvoltate dimensiuni medicale sau o viziune bazată pe drepturi (participare, incluziune, viață independentă).

Observație pozitivă: în programele electorale din acest scrutin nu s-au identificat cuvinte devalorizante la adresa persoanelor cu dizabilități.

Observație negativă: comparativ cu Alegerile Parlamentare din 2021 în ceea ce privește procentul candidaților electorali care reflectă tematica persoanelor cu dizabilități în programele lor electorale: **este vorba de 61% din totalul concurenților electorali în 2025 comparativ cu 63% în 2021.**

Concluzii:

Din cei 23 de concurenți electorali analizați, **19** au avut site și/sau pagină Facebook, iar **17** (74%) au publicat programe electorale. Dintre aceștia, **11** (61%) includ explicit sau tangențial tema dizabilității, însă doar **7** tratează integrarea persoanelor cu dizabilități în domenii precum educație, muncă și viață socială. Majoritatea se limitează la măsuri de sprijin financiar (pensii, indemnizații), iar **accesibilitatea și dezinstituționalizarea**

sunt menționate punctual, de doar **2** concurenți fiecare. În ansamblu, abordarea rămâne predominant social-asistențială, nu bazată pe drepturi.

Recomandări:

- Concurenții electorali să publice programele electorale **în format accesibil**, inclusiv video mimico-gestual, audio și versiune „ușor de citit”.
- Programele să fie **clar denumite** („program electoral 2025”) și ușor identificabile online.
- După înregistrarea în cursă, concurenții să transmită **Comisiei Electorale Centrale** și versiunea oficială a programului, pentru arhivare și transparență publică.

II. Accesibilitatea paginilor web ale concurenților electorali

În era digitală, site-urile partidelor reprezintă principala sursă de informare pentru alegători. Seria de recomandări cu denumirea **Web Content Accessibility Guidelines (WCAG)** oferă criterii clare pentru crearea site-urilor prietenoase pentru persoanele cu dizabilități. De la prima versiune (WCAG 1.0, 1999) și până la cele mai recente (WCAG 2.1 în 2018 și WCAG 2.2 în 2023), standardele au evoluat odată cu tehnologia digitală.

Cele patru principii fundamentale ale WCAG, care constituie baza accesibilității, sunt următoarele.

- **Perceptibil** – conținutul trebuie să fie vizibil sau audibil pentru cel puțin unul dintre simțurile utilizatorului (de ex., text alternativ pentru imagini).
- **Utilizabil** – interfața paginii web să poată fi folosită prin diverse mijloace, inclusiv doar cu tastatura.
- **Comprehensibil** – limbaj clar, interfețe previzibile și logice, care sprijină înțelegerea.
- **Universal** – compatibilitate cu diverse platforme, echipamente (telefon, tabletă), browsere și tehnologii asistive actuale sau viitoare.

Pe baza acestor principii, WCAG definește trei niveluri de conformitate: **A** (minim), **AA** (intermediar) și **AAA** (maxim). În total, există peste 60 de criterii de succes care oferă un cadru precis pentru evaluarea accesibilității unui site.

Gradul de conformitate / Ratingul WCAG

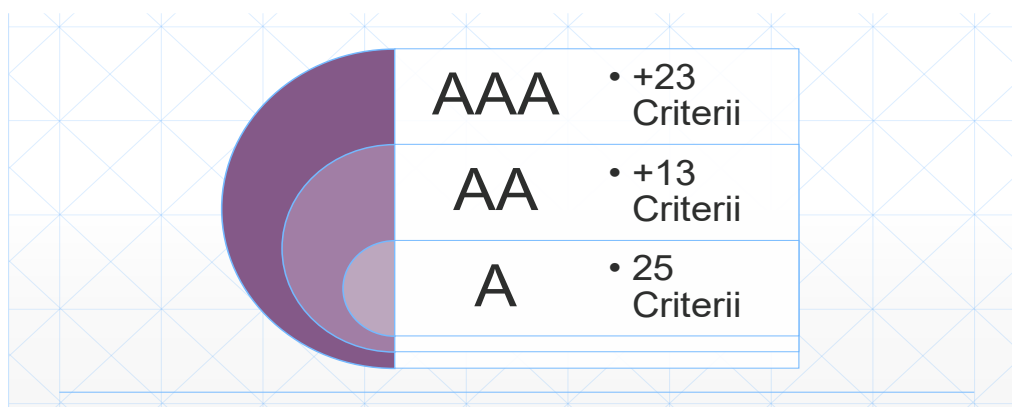

Figura 1. Gradul de conformitate WCAG

Tabel 2. Analiza accesibilității website-urilor realizată de AccesibilityChecker.org și scanarea manuală

Nr.	Denumirea candidatului electoral	Pagina web	Conformitatea cu standardele WCAG /Scorul acumulat de website		Prezența instrumentelor "widget" de accesibilitate	Lipsa documentelor în format imagine
1	Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS)	https://pas2025.md	✗	77%	✗	✓
2	Partidul Democrația Acasă	https://pda.md/	✗	44%	✗	✓
3	Partidul Coaliția pentru Unitate și Bunăstare (CUB)	https://coalitiacub.md	✗	47%	✗	✓
4	Candidatul independent Andrei Năstase	-	-	-	-	-
5	Partidul Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa (ALDE)	https://alde.md/	✗	23%	✗	✓
6	Candidatul independent Olesea Stamate	-	-	-	-	-
7	Partidul Social-Democrat European (PSDE)	https://psde.md	✗	71%	✗	✓
8	Partidul Național Moldovenesc (PNM)	https://pnm.md/	✗	29%	✗	✓
9	Blocul Electoral Patriotic al Socialiștilor, Comuniștilor, Inima și Viitorul Moldovei	-	-	-	-	-
10	Blocul Alternativa	https://bloculalternativa.md	✗	59%	✗	✓
11	Partidul Respect Moldova	https://respect.md/alegeri2025/	✗	29%	✗	✓
12	Blocul Împreună	-	-	-	-	-
13	Partidul Liga Orașelor și Comunităților	https://loc.md	✗	59%	✗	✓
14	Partidul Alianța pentru Unificarea Românilor (AUR)	https://partidulaur.ro/republica-moldova	✗	47%	✗	✓

15	Candidata independentă Victoria Sanduța	-	-	-	-
16	Partidul Alianța Moldovenii	https://aliantamoldovenii.md/md	✗	35%	✗
17	Partidul Moldova Mare	https://moldovamare.md/md/	✗	17%	✓
18	Blocul Unității Naționale (BUN)	-	-	-	-
19	Noua Opțiune Istorică (NOI)	-	-	-	-
20	Partidul Liberal	https://www.pl.md	✗	41%	✗
21	Uniunea Creștină Socială din Moldova	-	-	-	-
22	Candidata independentă Tatiana Crețu	-	-	-	-
23	Partidul Nostru	https://partidulnostru.md/	✗	38%	✗

Rezultate generale

Din cele **23 de partide**, 14 au pagini web, iar 9 partide, blocuri sau candidați – Facebook sau pagini proprii. Totodată, **2 platforme electorale** – Blocul electoral Patriotic al Socialiștilor, Comuniștilor, Inima și Viitorul Moldovei și Blocul Unirea Națiunii – au folosit fie website-urile membrilor alianței, fie website-ul unuia dintre membrii blocului electoral. Blocul Unirea Națiunii a folosit website-ul Partidului Național Liberal.

Niciuna dintre paginile web nu este conformă standardelor internaționale de accesibilitate web (WCAG). Scorul mediu de accesibilitate a site-urilor candidaților constituie aproximativ 44%, ceea ce reflectă un nivel scăzut de conformitate cu standardele WCAG.

Principalele probleme și frecvența lor:

- Linkurile nu au denumiri accesibile, iar problema se atestă la cel puțin 10 site-uri (*cititoarele de ecran* citesc doar „link”, fără a oferi context).
- Elementele de titluri nu sunt structurate corect la 7 site-uri.
- Butoanele nu au o denumire accesibilă la 6 site-uri (*cititorul de ecran* anunță doar „buton”, fără a transmite funcția).
- Contrast insuficient între text și fundal la 5 site-uri (afectează lizibilitatea pentru persoanele cu deficiențe de vedere).
- Lipsa landmarkurilor sau utilizarea incorectă a acestora la 5 site-uri (lipsa structurii semantice <header>, <main>, <footer> îngreunează navigarea asistată).

Concluzii:

- Conformitate WCAG foarte scăzută. Doar câteva partide ating niveluri acceptabile (ex.: PAS ~77%, PSDE ~71%); majoritatea site-urilor (10/14) sunt sub 50%, semn al lipsei unei abordări sistematice a accesibilității digitale.
- Deficiențe recurente pe aproape toate site-urile. Linkuri/butoane fără denumiri accesibile, contrast insuficient, titluri ierarhizate greșit, câmpuri de formular fără etichete, landmarkuri/ARIA folosite necorespunzător, ceea ce îngreunează navigarea cu tehnologii asistive.
- Lipsa instrumentelor de accesibilitate și a formatelor accesibile. Nu există widgeturi/ butoane pentru ajustări (contrast, mărire text, navigare simplificată); se publică frecvent PDF-uri neetichetate sau chiar imagini cu text, inaccesibile cititoarelor de ecran.
- Excludere informațională pentru anumite grupuri. Conținutul audio-video nu are subtitrări/transcrieri; nu există versiuni în limbaj ușor de citit; textele sunt dense și tehnice, ceea ce afectează persoanele surde și pe cele cu dizabilități intelectuale/psihosociale.

Recomandări

- Aderență la WCAG 2.1 nivel AA. Concurenții electorali să corecteze problemele recurente (denumiri accesibile, contrast, structură de titluri, etichete la formulare, landmarkuri corecte) pentru a crește accesul la informații electorale.
- Publicare în formate accesibile. Evitarea imaginilor/PDF-urilor inaccesibile; etichetarea corectă a PDF-urilor; adăugarea de ALT text la materiale vizuale; integrarea de widgeturi de accesibilitate (contrast, mărire text, navigare simplificată).
- Acces pentru persoane cu dizabilități de auz și intelectuale/psihosociale. Subtitrări, transcrieri și, după caz, interpretare în limbajul semnelor; redactare în limbaj simplu, cu rezumate vizuale/structuri logice (titluri clare, liste, paragrafe scurte).
- Formare și reguli obligatorii. Instruirea echipelor de comunicare/dezvoltare web în accesibilitate; stabilirea de cerințe minime obligatorii de către autoritatea electorală și implementarea unui mecanism de monitorizare și raportare a conformității.

III. Accesibilitatea dezbaterilor electorale și reflectarea în mass-media

Monitorizarea mass-mediei a fost realizată pe durata a 30 de zile de campanie electorală, acoperind principalele televiziuni naționale și regionale, portaluri online și rețele sociale.

Tabel 3. Nivelul de accesibilitate a dezbaterilor TV

Post TV	Interpret LMG	Subtitrare	Fereastră $\geq 1/3$	Poziționare	Conformitate generală
TVR Moldova	Da	Parțial	Parțial	Corect	Medie
Moldova 1	Da	Parțial	Parțial	Parțial	Medie
ProTV Chișinău	Da	Nu	Parțial	Parțial	Scăzută
TV8	Nu	Nu	Nu	Nu	Scăzută
Jurnal TV	Nu	Nu	Nu	Nu	Scăzută

Rezultate calitative

Doar 3 televiziuni au oferit interpret mimico-gestual, dar niciuna nu a respectat în totalitate normele CA privind dimensiunea ferestrei ($\geq 1/3$ ecran). Niciun post nu a oferit subtitrare sincronă completă. Programele online nu au inclus descrieri textuale sau traducere în LMG.

Analiza tonului mediatic

Din 163 materiale online care au menționat dizabilitatea:

- 71% au avut ton neutru,
- 18% – pozitiv (promovând incluziunea),
- 11% – negativ (asociind dizabilitatea cu dependența sau vulnerabilitatea).

Concluzii:

- Nivelul general de **accesibilitate a dezbaterilor TV** este scăzut, cu interpretare mimico-gestuală aplicată **doar formal**.
- **Trei televiziuni** au oferit interpret mimico-gestual, dar cu **ferestre mici și poziționate periferic**, limitând accesul real al persoanelor cu deficiențe de auz.

- Majoritatea posturilor **nu au asigurat interpretare**, încălcând cerințele legale și evidențiind **lipsa specialiștilor** în domeniu.
- Tema dizabilității este reflectată **moderată și preponderent ca problemă socială**, nu de drepturi.
- **Tonul mediatic** este, în general, **corect și respectuos**, cu accente pozitive privind incluziunea.
- Jurnaliștii recunosc importanța subiectului, dar sunt limitați de **presiuni editoriale și lipsa resurselor**.
- Există **consens asupra necesității instruirii** profesioniștilor media privind reflectarea corectă a dizabilității.
- **Persoanele cu dizabilități sunt rar interviewate direct**, lipsind reprezentarea autentică a vocilor lor.
- Presa locală a abordat mai frecvent probleme de **acces fizic la secțiile de vot**, dar cu **resurse limitate**.
- Persistă un **decalaj major între cadrul normativ și aplicarea practică**, ceea ce reduce eficiența eforturilor de accesibilizare mediatică.

Recomandări:

- Implementarea strictă a Deciziei CCA nr. 61/2024;
- Elaborarea unui Ghid editorial de limbaj incluziv;
- Subvenționarea subtitrării și interpretării;
- Instruirea jurnaliștilor – 85% au recunoscut că nu au formare în comunicare incluzivă.

IV. Alegerile parlamentare prin prisma dimensiunii de dizabilitate

1. Accesibilitate infrastructurală

Din totalul de 55 de sedii ale concurenților electorali vizitate, doar 3 au prezentat elemente funcționale de accesibilitate pentru persoanele cu dizabilități:

- Edineț (Partidul Acțiune și Solidaritate – PAS)
- Florești (Respect Moldova)
- Bălți (MAN)

Celelalte 52 de sedii au fost considerate inaccesibile. Problemele constatate au fost recurente în toate raioanele monitorizate și relevă lipsa implementării standardelor minime de accesibilitate a sediilor.

Printre deficiențele cele mai frecvente s-au numărat:

- **scări abrupte și praguri înalte**, care fac imposibil accesul utilizatorilor de fotolii rulante sau al persoanelor cu mobilitate redusă;
- **rampe improvizate**, cu unghi de înclinare excesiv sau lipsite de balustrade, montate adesea doar pentru „decor”, dar nu utilizabile în siguranță;
- **uși înguste și lipsa contrastului vizual**, ceea ce îngreunează orientarea persoanelor cu deficiențe de vedere;
- **sedii amplasate la etaje superioare**, fără lifturi, platforme de ridicare sau alte soluții tehnice care să permită accesul independent.

2. Accesibilitatea informațională

Analiza materialelor electorale (tipărite, online și pe rețelele sociale) a evidențiat **accesibilitate redusă** pentru persoanele cu dizabilități de vedere, auz și intelectuale.

Materialele tipărite (ziare, publicații) au fost greu de parcurs: texte dense, fonturi mici, limbaj tehnic și absența versiunilor adaptate (font mărit, limbaj simplu, Braille).

Pliantele și afișele au avut design mai prietenos vizual, dar informația a fost superficială și inaccesibilă persoanelor cu dizabilități intelectuale din cauza lipsei unui limbaj ușor de înțeles.

Pe **rețelele sociale**, partidele nu au aplicat standarde minime de accesibilitate digitală:

- lipsesc **descrierile alternative (alt-text)** pentru imagini;
- **contrastul cromatic** este adesea insuficient;
- **subtitrările** video sunt rare și incomplete;
- nu există **interpretare în limbaj mimico-gestual** sau versiuni audio.

Excepția notabilă a fost PAS, care a produs o versiune a programului electoral în **format Braille**, dar distribuția acesteia a fost limitată, fără impact semnificativ.

3. Evenimente și campanie electorală

În perioada **1-21 septembrie 2025**, au fost monitorizate **16 evenimente electorale** (lansări, dezbateri, întâlniri cu alegătorii) în **10 raioane** ale țării.

Majoritatea locațiilor nu au fost adaptate pentru persoanele cu dizabilități, lipsind **rampe, lifturi și grupuri sanitare accesibile**. Persoanele cu **mobilitate redusă** au întâmpinat dificultăți la intrare și deplasare; în unele cazuri, **nu au putut participa**. Evenimentele **în aer liber** au oferit un acces fizic relativ mai bun, dar **fără măsuri minime de confort**: nu au existat spații umbrite, locuri adaptate sau mobilier accesibil.

Condițiile meteo (temperaturi ridicate) și **lipsa infrastructurii adaptate** au redus participarea persoanelor cu dizabilități, evidențiind **neintegrarea principiului de accesibilitate** în organizarea campaniei electorale.

4. Prezența și reprezentarea persoanelor cu dizabilități în campania electorală

Participarea persoanelor cu dizabilități la campania electorală a fost **extrem de redusă**, acestea fiind prezente doar **ca spectatori**, nu ca actori activi. În cele zece raioane monitorizate, **nu s-au identificat candidați, voluntari sau membri ai echipelor de campanie** cu dizabilități, cu excepția a două cazuri izolate (Leova și Cantemir).

Partidele nu au avut strategii de incluziune sau măsuri concrete pentru implicarea persoanelor cu dizabilități; angajamentele privind „egalitatea de șanse” au rămas declarative.

Observații pozitive:

- În *Leova*, Radu Raicu (ALDE), persoană cu dizabilitate locomotorie, a participat la dezbateri publice despre accesibilitate.
- În *Cantemir*, Ludmila Adamciuc (PAS), mamă a unui copil cu dizabilitate, a abordat problema educației incluzive.

În alte raioane (Edineț, Criuleni, Căușeni, Cahul, Chișinău, Bălți ș.a.), **persoanele cu dizabilități nu au fost implicate** și uneori nici nu au putut participa fizic din cauza barierelor arhitecturale.

Au fost observate și **bariere atitudinale**: lipsa invitațiilor, ton condescendent, perceperea participării ca gest simbolic. Niciun partid nu a oferit **asistență personală, interpretare mimico-gestuală** sau **materiale accesibile**, ceea ce a limitat complet participarea activă.

În ansamblu, reprezentarea politică a persoanelor cu dizabilități rămâne **aproape inexistentă**, iar lipsa accesibilității și a deschiderii instituționale menține **excluderea structurală** din viața politică.

5. Accesibilitatea pe rețelele de socializare

Prezența partidelor pe rețelele sociale în perioada 1–21 septembrie 2025 a fost activă, dar slab adaptată nevoilor persoanelor cu dizabilități.

- PAS a fost singurul partid care a utilizat parțial subtitrări la unele materiale video, însă fără consecvență.

- PSRM și Respect Moldova au publicat frecvent materiale vizuale atractive, dar fără descrieri alternative (alt-text) și cu texte dense, greu de înțeles.
- ALDE, AUR și Blocul Alternativa au difuzat spoturi și dezbateri online fără subtitrări, interpret mimico-gestual sau versiuni audio descriptive.

Niciun partid nu a aplicat constant bune practici de accesibilitate digitală – lipsind subtitrările, limbajul simplificat și interpretarea în limbajul semnelor.

Utilizarea culorilor contrastante și a fonturilor vizibile **a fost insuficientă** pentru a compensa absența elementelor esențiale de accesibilitate, ceea ce confirmă excluderea digitală a persoanelor cu dizabilități din comunicarea electorală online.

Concluzie parțială:

Pe ansamblu, **accesul egal la informația electorală lipsește**: persoanele cu dizabilități au fost practic excluse de la o informare completă și echitabilă. **Lipsa formatelor alternative și a adaptărilor digitale** arată că mesajele politice nu sunt concepute pentru toți cetățenii, ci continuă să reproducă barierele de comunicare și excluderea categoriilor vulnerabile din procesul democratic.

Recomandări:

- Fond național pentru amenajarea secțiilor de votare;
- Standard minim obligatoriu pentru toate APL-urile;
- Dotarea fiecărei secții cu kit-uri asistive (lupe, trafaret, ghid audio);
- Instruirea personalului electoral privind interacțiunea cu alegătorii cu dizabilități.

V. Evaluarea pe dimensiunea de dizabilitate a concurenților electorali

Din cele **66 de partide politice înregistrate**, **11** au activitatea limitată prin decizii de instanță, iar **10** au mandatul președintelui expirat, ceea ce indică deficiențe de actualizare și transparență instituțională.

Documentele oficiale (liste de membri, statute, rapoarte) sunt publicate **în format PDF scanat din fotografii, inaccesibil persoanelor cu deficiențe de vedere și nerecognoscibil pentru cititoarele de ecran**.

În **Lista numerică și nominală a membrilor de partid**, anumite date (IDNO, data nașterii, data alegerii) sunt blurate – unele justificat (date personale), dar altele **în mod nejustificat**, ceea ce limitează **transparența și accesul la informații publice**. Lipsa

publicării **listei fondatorilor partidelor politice** reduce claritatea asupra componenței și responsabilității interne a formațiunilor. **Ministerul Justiției** a invocat motive precum protecția datelor personale, volumul mare de informații și delegarea competenței către **Agencia Servicii Publice** pentru a refuza accesul public la aceste date.

Comparativ, **modelul estonian** oferă o bună practică: toate datele despre partide, membri, statut, rapoarte financiare și contribuții sunt disponibile online, **în formate accesibile și lizibile digital**, într-un sistem interoperabil între autorități.

Acest exemplu arată că **transparența și accesibilitatea digitală** nu contravin protecției datelor, ci **o completează**, sporind încrederea publică și participarea informată a cetățenilor.

Concluzie:

Republica Moldova necesită un mecanism digital integrat și accesibil, care să permită vizualizarea, descărcarea și prelucrarea informațiilor despre partidele politice într-un mod **inclusiv, transparent și prietenos pentru toate categoriile de utilizatori**, inclusiv pentru persoanele cu dizabilități.

Tabel 4. Evaluarea partidelor politice (scor 0–10)

Concurent	Strategie de accesibilitate	Site accesibil	Materiale adaptate	Reprezentare internă	Scor
PAS	Nu	Parțial	Parțial	Nu	4
PSRM	Nu	Nu	Nu	Nu	2
PLDM	Nu	Parțial	Nu	Nu	3
MAN	Nu	Nu	Nu	Nu	1
CUB	Nu	Nu	Nu	Nu	1

Observații:

- Niciun partid nu are o strategie internă privind accesibilitatea.
- Materialele interne și statutele sunt publicate exclusiv în format PDF scanat, inaccesibil.

Concluzie parțială:

- Incluziunea este percepută ca temă externă, nu ca responsabilitate instituțională.
- Necesitatea condiționării subvențiilor publice de existența planurilor de accesibilitate devine urgentă.

Recomandare:

În contextul în care majoritatea partidelor politice „*au picat testul pe dimensiunea de dizabilitate*” (lipsa sediilor și a paginilor web accesibile, lipsa publicațiilor în formate accesibile, lipsa tezelor și referințelor în statutele și/sau platformele electorale etc.), experții și comunitatea persoanelor cu dizabilități propun spre discuție pe agenda publică **subiectul „cotei de dizabilitate”**. Prin această sintagmă subînțelegem obligativitatea partidelor politice care sunt subvenționate de la bugetul de stat să cheltuie o anumită parte/cotă din resurse pentru dimensiunea de dizabilitate.

Partidele politice ar fi obligate prin lege să cheltuie un anumit procent din resursele subvenționate pentru ca să-și accesibilizeze oficiul/sediul sau pagina web, să angajeze și să adapteze locul de muncă al unui angajat persoană cu dizabilități, să construiască o rampă etc.

VI. Monitorizarea zilei scrutinului.

Context, scop și acoperire

În ziua alegerilor, o echipă de **10 observatori** a monitorizat **55 de secții de votare** din **10 raioane** (urban și rural), urmărind întregul flux operațional: de la **deschiderea secțiilor** până la **închiderea urnelor**. Obiectivul principal a fost **evaluarea accesibilității** pentru persoanele cu dizabilități și a **posibilității efective** de a participa la vot în condiții de respect, siguranță și confidențialitate.

Au fost analizate patru dimensiuni:

- (a) **accesul fizic** (intrări, rampe, circulație interioară, cabine, grupuri sanitare)
- (b) **accesibilitatea informațională** (afișaj, echipamente asistive, formate alternative),
- (c) **interacțiunea cu birourile electorale** (atitudini, limbaj, competențe practice),
- (d) **votul prin urna mobilă** (procedură, confidențialitate, percepții).

Metoda a combinat **observația directă**, **interviuri scurte** cu membrii birourilor și **colectarea de percepții** de la alegători (chestionar – 24 de respondenți).

Accesul fizic în secțiile de votare

Din cele **55 de secții vizitate**, doar **11 aveau rampă de acces**, iar doar **5 dintre acestea** erau utilizabile pentru persoane în scaun rulant. Restul prezentau bariere arhitecturale majore – trepte, praguri înalte, trotuare denivelate.

În mai multe cazuri, persoanele cu mobilitate redusă au așteptat afară, neputând intra în clădire; personalul electoral a recunoscut lipsa instruirii practice și a empatiei în interacțiunea cu alegătorii cu dizabilități.

În interior, **cabinele de vot și mesele de semnătură** erau neadaptate: cabine înguste, paravane instabile, mese prea înalte, ceea ce a afectat confidențialitatea votului pentru unele persoane.

Grupurile sanitare au fost, în marea majoritate, inaccesibile: în rural – în curte, fără rampă; în urban – fără bare de sprijin sau spațiu pentru fotolii rulante. În unele cazuri, accesul la toalete a fost interzis prin decizie internă, chiar și alegătorilor.

Concluzie: Aceste constatări arată că accesibilitatea este tratată superficial, ca un aspect tehnic, și nu ca o dimensiune esențială a demnității umane și a participării egale la procesul electoral.

Accesibilitatea informațională

Afișele cu listele de candidați au fost deseori **plasate prea sus**, cu **caractere mici**, în **zone slab iluminate**. **Panourile informative** au lipsit sau au fost **greu vizibile** din scaun rulant. **Lupele** și **plicurile trafaret** au existat **în aproape toate secțiile**, dar **folosirea lor a fost sporadică**; adesea erau **depozitate** în dulapuri/cutii **neetichetate** și personalul **nu știa** unde se află. **Nu au fost identificate materiale în Braille, texte în limbaj ușor de citit sau suporturi audio** pentru nevăzători.

Concluzie: accesibilitatea informațională a fost tratată **formal: echipamentele există**, dar **nu sunt integrate** în fluxul de lucru și **nu sunt oferite proactiv**.

Interacțiunea cu membrii birourilor electorale

Atmosfera generală a fost de **bună-credință**, însă **pregătirea practică** pentru interacțiune și comunicare **a lipsit**. Instruirile au acoperit **procedura**, nu și **comunicarea empatică** sau **acomodările rezonabile**.

Exemplu de barieră lingvistică și atitudine:

„Aveți în vedere persoane handicapate?” – „Nu, persoane cu dizabilități.”

Persistența **terminologiei stigmatizante** indică **nevoia urgentă de sensibilizare și standardizare** a limbajului.

Exemple pozitive

Au existat **practici demne de replicat**: adaptarea tonului, **sprijin discret**, **explicarea calmă** a pașilor, **căutarea de soluții** (inclusiv **orientarea către urna mobilă** când accesul fizic era imposibil). Într-un caz, președinta unui birou a **coborât personal** pentru a discuta cu un alegător cu dizabilitate rămas la intrare.

Votul prin urna mobilă și participarea alegătorilor cu dizabilități

Pentru multe persoane cu **dizabilități severe**, **urna mobilă** a fost **singura opțiune reală**. Procedural, echipele au respectat **termenele** și au ajuns **la timp** la domiciliile alegătorilor; comunicarea a fost, în general, **respectuoasă**.

În **centrele rezidențiale**, mai multe persoane au votat **simultan** în aceeași încăpere, uneori în **prezența personalului**. Deși **intenția** a fost de sprijin, **confidențialitatea** a fost **afectată**.

„Membrii biroului au fost politicoși și corecți, dar votul s-a desfășurat cu mai multe persoane în cameră. Se simțea o teamă tăcută de a greși.”

Alegătorii au descris **votul** ca pe o **recunoaștere** și o **formă de demnitate**:

„Nu pot merge până la școală, dar mă bucur că vin ei la mine. Așa mă simt și eu parte din lume.”

„Chiar dacă mi-e greu, vin să votez de fiecare dată. Este dreptul meu și vreau să-l folosesc.”

Vocea alegătorilor – rezultatele chestionarului (N = 24)

Profil și participare

Mediu de reședință: 66,7% rural / 33,3% urban.

Tipuri de dizabilitate declarate: fizică 70,8%; vedere 12,5%; intelectuală 8,3%; „prefer să nu spun” 8,3%.

Participare: 87,5% au votat la ultimele alegeri.

Modalitatea votului

La secție: 91,7% (22 persoane).

Urna mobilă: 8,3% (2 persoane).

Cei care **nu au votat** au invocat **inaccesibilitatea secției** și **lipsa transportului adaptat**. Un caz particular – **asistentul personal** bolnav a împiedicat depunerea **cererii pentru urnă mobilă**.

Bariere întâlnite (raportări frecvente)

Rampe abrupte sau **improvizate**; **praguri**; **coridoare înguste**.

Marcaje vizuale insuficiente pentru nevăzători; **iluminat precar**.

Toalete inaccesibile (uneori în curte).

În total, **14/23** respondenți au menționat **cel puțin o barieră**; doar **9** au declarat că **nu au întâmpinat dificultăți**.

Ce ar facilita participarea

„**Să am acces în secția de votare**” – 57,1% (răspunsul dominant).

Transport adaptat (2), informații accesibile (1), sprijin pentru **cererile de urnă mobilă** (1), asistență personală (1).

Percepții subiective

Respect și siguranță: 87,5% au declarat că s-au simțit **respectați**.

Sprijin: predominant **familia** (19), mai rar **biroul electoral** (1) sau **asistent personal** (1).

O persoană a punctat progresul personal:

„M-am bucurat că anul acesta m-am descurcat singură. A fost pentru prima dată.”

Mesaje directe

„Pentru persoanele în scaun rulant, secția de votare **nu este accesibilă**.”

„**Nimeni nu se gândește** la persoanele cu mobilitate redusă. O rampă din scânduri ar fi ajutat.”

„**Nu este accesibilitate** la secția de votare.”

Concluzie: alegătorii **au voință civică**, însă **sistemul le îngreunează exercitarea dreptului**.

Constatări sintetice (pe scurt)

Date incomplete în rapoartele birourilor (tipuri de dizabilitate limitate la locomotor/văz/auz; nu se distinge între vot în secție vs. urnă mobilă).

Acces fizic deficitar: rampe abrupte/improvizate, uși înguste, intrări secundare greu accesibile.

Grupuri sanitare inaccesibile; în unele cazuri **interzise** pentru public.

Cabine adaptate – rare sau indisponibile (luate cu urna mobilă).

Plicuri trafaret – indisponibile temporar (plecate cu urna mobilă).

Confidențialitate afectată în centre rezidențiale (vot simultan, prezența personalului).

Lipsa transportului adaptat – barieră majoră în rural (transportarea de către actori privați este interzisă).

Instruire axată pe procedură, nu pe comunicare/acomodări; uneori **necunoașterea** modului de acțiune.

Limbaj stigmatizant folosit punctual („handicapate”, „invalidi”).

Materiale inaccesibile (fără Braille/audio/LMG; afișe la înălțime, font mic).

Echipamente neutilizate sau montate greșit; **rampe nefolosite** din necunoaștere.

Lipsa personalului desemnat pentru sprijin – asistența depinde de **bunăvoința** membrilor disponibili.

Monitorizare „intuitivă” a accesibilității (fără expertiză tehnică).

Lipsa evaluărilor preventive și a **indicatorilor standardizați** – problemele se observă abia în ziua votului.

Concluzii:

Accesibilitatea fizică rămâne **cea mai mare vulnerabilitate**: fără amenajări minime, dreptul la vot devine teoretic.

Accesibilitatea informațională este **formală**: echipamentele există dar **nu sunt integrate** în fluxul secției și **nu sunt oferite proactiv**.

Competențele practice ale birourilor sunt **insuficiente** în zona comunicare/acomodări – ceea ce produce **inegalități** între secții.

Urna mobilă compensează parțial barierele, dar **confidențialitatea** trebuie **garantată** mai riguros (mai ales în centre rezidențiale).

Voința civică a persoanelor cu dizabilități este **ridicată**; **sistemul** trebuie să se ridice la înălțimea acestei voințe.

CONCLUZII GENERALE

Analiza integrată a celor cinci dimensiuni monitorizate: infrastructură, programe electorale, web, mass-media și participare, confirmă că **Republica Moldova a construit un cadru normativ solid, dar aplicarea lui practică rămâne parțială, fragmentară și inegală.**

Constatări de ordin general

Accesibilitatea fizică a secțiilor de votare este limitată: doar 5 secții de votare dintre cele monitorizate aveau rampe de acces complet conforme. Lipsa rampelor standardizate, a toaletelor accesibile și a semnalizării vizibile afectează participarea reală.

Accesibilitatea digitală este cea mai deficitară dimensiune – 92% dintre paginile web ale partidelor sunt inaccesibile, ceea ce înseamnă că mii de alegători cu deficiențe de vedere nu pot accesa informațiile esențiale despre programele electorale.

Reflectarea în mass-media rămâne superficială. Tema dizabilității este prezentată rar, adesea în termeni generali și cu accente de victimizare. Televiziunile publice au respectat doar parțial obligațiile legale privind interpretarea în limbaj mimico-gestual.

Partidele politice tratează incluziunea ca pe o chestiune marginală. Din cei 23 de concurenți electorali analizați, **doar 11** au inclus explicit sau tangențial tema dizabilității, însă doar **7** tratează integrarea persoanelor cu dizabilități în domenii precum educație, muncă și viață socială.

Limbajul public despre dizabilitate s-a îmbunătățit în comparație cu campaniile anterioare – au dispărut derapajele evidente, dar predomină formulări neutre, lipsite de perspectivă activă asupra participării.

Participarea persoanelor cu dizabilități la vot a crescut ușor (estimativ 55% conform CEC), însă rămâne sub media națională. Principalele bariere identificate sunt lipsa transportului adaptat, informațiile inaccesibile și atitudinile paternaliste.

Concluzii tematice detaliate

1. Dimensiunea fizică

Regulamentul CEC 1187/2023 este bine formulat, dar fără un mecanism de sancționare.

APL-urile nu dispun de fonduri dedicate accesibilizării secțiilor de votare.

2. Dimensiunea digitală

Absentează cultura accesibilității. Partidele nu au IT-iști sau consultanți specializați în design inclusiv. Deși platforma electorală CEC respectă standardele WCAG, partidele nu o urmează.

3. Dimensiunea mediatică

CA are cadrul de reglementare (Decizia 61/2024), dar implementarea este haotică. Mass-media comercială nu are resurse pentru interpretare și subtitrare, iar televiziunile publice nu au bugete dedicate.

4. Dimensiunea instituțională

Nicio formațiune politică nu include persoane cu dizabilități în organele de conducere.

Tema accesibilității lipsește din statute, regulamente interne și planuri de dezvoltare organizațională.

Concluzie strategică

Republica Moldova a avansat legislativ, dar nu operațional. Fără bugete dedicate și fără responsabilități instituționale clare, drepturile persoanelor cu dizabilități riscă să rămână doar un obiectiv declarativ. Următorul ciclu electoral trebuie să fie **centrat pe implementare**, nu doar pe reglementare.

În esență: Incluziunea nu este un gest de solidaritate, ci o condiție pentru democrație autentică.

RECOMANDĂRI

Recomandări generale

1. **Instituționalizarea accesibilității** – fiecare instituție implicată în procesul electoral (CEC, CA, APL) trebuie să dețină un plan anual de accesibilizare, cu indicatori măsurabili și buget dedicat.
2. **Fond Național de Accesibilitate Electorală** – constituit din contribuții bugetare și donatori internaționali, gestionat transparent de CEC, destinat amenajării secțiilor, adaptării digitale și formării personalului.
3. **Mecanism de raportare anuală** – toate autoritățile și partidele să prezinte un raport privind măsurile de accesibilitate implementate; CEC și CA să publice un raport consolidat.

Recomandări sectoriale

Pentru Comisia Electorală Centrală (CEC)

- Să integreze criteriile de accesibilitate în **toate licitațiile publice** privind infrastructura și echipamentele electorale;
- Să includă module de formare privind interacțiunea cu persoanele cu dizabilități în **trainingurile pentru membrii birourilor electorale**;
- Să asigure prezența **kit-urilor asistive** (lupe, trafaret de vot, ghid audio) în toate secțiile;
- Să elaboreze un **Ghid vizual al accesibilității secțiilor de votare**, transmis APL-urilor.

Pentru Consiliul Audiovizualului (CA)

- Să aplice sancțiuni pentru neconformitate cu **Decizia nr. 61/2024**;
- Să creeze o **linie bugetară specială pentru accesibilitatea audiovizuală**;
- Să publice anual o listă cu posturile conforme și neconforme;
- Să susțină dezvoltarea unui **serviciu național comun de interpretare și subtitrare** disponibil tuturor radiodifuzorilor.

Pentru Ministerul Muncii și Protecției Sociale

- Să integreze accesibilitatea electorală în **Strategia Națională pentru Incluziune 2026-2030**;
- Să asigure formarea continuă a funcționarilor publici în domeniul dizabilității;
- Să dezvolte un **sistem de colectare de date** privind participarea persoanelor cu dizabilități la alegeri.

Pentru partidele politice

- Introducerea unei „**cote de dizabilitate**” – minimum 5% din subvențiile bugetare pentru adaptarea site-urilor, materialelor și evenimentelor;
- Adoptarea unei **Politici interne de accesibilitate** și includerea acesteia în statute;
- Publicarea programelor electorale în formate accesibile (DOCX, HTML, audio, Braille digital);
- Recrutarea și promovarea persoanelor cu dizabilități în organele de conducere.

Pentru mass-media

- Elaborarea unui **Ghid editorial privind comunicarea incluzivă**;
- Formarea jurnaliștilor în domeniul dizabilității;
- Promovarea unui **discurs bazat pe drepturi și participare**, nu pe compasiune.

Pentru societatea civilă și partenerii externi

- Continuarea monitorizării independente a ciclurilor electorale;
- Lansarea unui **barometru anual al accesibilității**;
- Dezvoltarea de **proiecte pilot** (de ex. platforme online accesibile, materiale în limbaj simplificat);
- Sprijinirea tehnică a autorităților pentru aplicarea standardelor WCAG 2.1 și CRPD.

Recomandări legislative și de politici publice

1. Modificarea Codului Electoral pentru a introduce **criterii minime de accesibilitate obligatorii** pentru validarea secțiilor.
2. Adoptarea unui **cadru național de standarde pentru design accesibil** în IT și infrastructură publică.
3. Includerea indicatorilor de accesibilitate în **rapoartele naționale de implementare a CRPD**.
4. Crearea unei **funcții de coordonator național pentru accesibilitate** în cadrul Guvernului.

Recomandare finală

Incluziunea nu este un cost, ci o **investiție în democrație**. Persoanele cu dizabilități nu trebuie tratate ca beneficiari pasivi ai politicilor, ci ca **cetățeni egali**, cu dreptul de a decide, de a fi reprezentați și de a participa pe deplin la viața publică.